

פנחס קנאות

הקנאות והקיצוניות הן לא מידות רצויות. אנו אמורים להיות שקולים, מאוזנים ואסור לנו להיגרר ליצרים שלנו באופן מופרז. כך לימד אותנו הרמב"ם שיש ללכת בשביל הזהב ועל כך מבוסס כמה וכמה ספרי מוסר כמו ספר אורחות צדיקים ועוד.

ודאי קשה לנו לעכל מעשה של לקיחת החוק לידיים וכל פעילות עצמאית שמחוץ לחוק ולסדר הציבורי. דבר זה הוא יסוד מוסד בכל מדינה, ואי יישומו עלול להביא לאנרכיה מוחלטת.

לכן מאד קשה לנו להבין את ההתייחסות של התורה למעשהו של פנחס שנראית כאילו היא משבחת את המעשה והקב"ה אף נותן לפנחס פרס על מעשה הקנאות שלו – ברית כהונת עולם.

קודם כל עלינו להבחין בין המעשה והתוצאה. מעשה כזה אמורה להיעשות על ידי השלטונות ולא על ידי היחיד. ואפילו אם זמרי לא היה חייב מיתה על מעשיו על פי דין, בכל זאת ההלכה היא שמכין ועונשין שלא מן התורה¹, אבל גם זה רק על ידי בית דין כשהם רואים צורך מיוחד לכך. אסור בתכלית האיסור לאדם פרטי לעשות מעשה כזה על דעת עצמו. פשוט וברור שהמעשה של פנחס איננה דרך נכונה.

אולם אף על פי כן התוצאה ממעשה כזה יכולה להיות מבורכת ורצויה. אם בנו בית בושת ליד בית ספר צריכים לסלק את הבניין. אולם צריכים לעשות את זה על פי חוק. אם אחד השכנים שרף את הבניין באמצע הלילה, דרך הפעולה אינה טובה אף על פי שהתוצאה רצויה². זוהי בעצם עבירה לשמה. כלומר המטרה מקדשת את האמצעים. אולם כתב ר' חיים מוולוז'ין שעבירה לשמה היתה מותרת רק עד מתן תורה, אבל מזמן מתן תורה יש לנו כבר הדרכה מה עושים ואיך עושים. אחרי מתן תורה גם האמצעים וגם התוצאה צריכים להיות כשרים.³

התוצאה של מעשהו של פנחס היתה טובה – הוא השיב את חמת הקב"ה מעל בני ישראל. אבל דרך הפעולה שלו לא היתה טובה. הרבי מקוצק אמר

¹ סנהדרין מו, א

² וזה פירוש הדין הבעל ארמית קנאים פוגעים בו, הלכה ואין מורין כן. כלומר, זוהי ההלכה רק באופן תיאורטי, כמו שאומרים להלכה ולא למעשה. ולפי דברינו אף שהתוצאה רצויה אין לנהוג כך למעשה.

³ לכאורה צריכים לפרש את כוונתו לאחר סיום התנ"ך, כי הדוגמא הקלאסית של עבירה לשמה היא יעל אשת חבר הקיני, וזה קרה אחרי מתן תורה.

שבחירת יהושע כמחליפו של משה רבנו מופיעה בפרשתנו כי באמת פנחס היה המועמד הטבעי להנהיג את הדור שלאחר משה רבנו. אולם אחרי שפנחס עשה מעשה קנאות, ה' אמר שאין הוא יכול להיות המנהיג של בני ישראל, ולכן נבחר יהושע. וכן ראינו באלהו הנביא, לאחר שלא היה מוכן לוותר על קנאותו, ה' אמר לו שהוא סיים את תפקידו כמנהיג בישראל וצריכים להעביר את הפיקוד לתלמידו אלישע.

שמעתי בשם הרב רודרמן זצ"ל⁴ שתלמידי חכמים שהם קיצוניים אינם יכולים להיות מנהיגים ואף לא פוסקים הלכה לעם ישראל. ולכן אנו מוצאים שלא פוסקים הלכה כמו הרוגצ'ובר ולא כמו הרב מבריסק. אסור למנהיג להיות קיצוני. על אף שניתוח זה בין המעשה והתוצאה הוא נכון הוא אינו מסביר עד הסוף את ברית כהונת עולם שניתנה לפנחס. אם הקנאות אינה מתאימה למנהיג למה היא כן מתאימה לכהן? כדי להבין את הענין צריכים להסביר מהו תפקידו של הכהן.

אמנם אנחנו יודעים שתפקידם של הכהנים כמשרתים בבית המקדש, אבל כל זה מתקיים רק כשבועיים בכל שנה ושנה. מה הכהנים אמורים לעשות בכל שאר הזמן? הכהנים, כמו הלויים, הם המחנכים של עם ישראל. בהרבה מקומות הכהנים נקראים "הכהנים הלויים". אפשר לומר שהכהנים הם סופר לויים או לויים על סטרואידיים.⁵ "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא".⁶ הכהנים הם המלמדים תורה לעם ישראל. וחוזרת השאלה, אם קנאים וקיצוניים אינם מתאימים להיות המנהיגים של עם ישראל איך ראוי להם להיות המחנכים של עם ישראל?

וכאן מגיעים לנקודה. אנו כמחנכים רוצים להעמיד דור של אנשי מעשה יציבים, שקולים, מאוזנים ומתונים. אבל איך מחנכים לזה? מורה המחנך באופן תמידי במתינות ומראה שיקול הדעת ורגיעה בכל מסריו עלול להיראות כפרווה, כמשעמם ואפילו כאחד שאינו מאמין כל כך במה שהוא מלמד. המחנך צריך להיות קנאי וקיצוני במובן הזה שהוא מתלהט ומתלהב על המסר שלו. רק אז המסרים שלו יישמעו וייקלטו.

אמנם לא מדובר רק בתלמוד תורה, גם במעשים הכהנים הם קיצוניים. אבל הקנאות והקיצוניות של הכהנים לא יכול להיות חד כיווני. כהנים צריכים להיות קנאים וקיצוניים בכל מעשיהם. מצד אחד "כהנים זריזים הם", ותקנו גט מקושר עבור כהנים שהם קפדנים.⁷ אבל מצד שני הכהנים הם בנים ותלמידים

⁴ ראש ישיבת נר ישראל בבולטימור, ארה"ב

⁵ עיין יהושע כא, ד. שלש עשרה מתוך ארבעים ושמונה ערי הלויים היו ערי כהנים.

⁶ מלאכי ב, ז

⁷ אף ביידיש יש מושג של א רויטע כהן. כהן ג'ינג'י שמתרגז מהר.

של אהרן הכהן שהיה אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. הכהנים הם המברכים בכל יום את עם ישראל, ועושים את זה באהבה. הפסוק מדגיש את שתי התכונות הפוכות הללו. "בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון".⁸ הכהנים צריכים להיות קיצוניים גם בשלום וגם ביושר. גם בחסד וגם במשפט.⁹

הכהנים מלמדים אותנו איך להיות קנאים וקיצונים ובד בבד להיות מאוזנים ושקולים.

הדרך להגיע לאיזון היא לא בבינוניות ופשרה אלא בהליכה עד הקצה גם בחסד וגם במשפט. דבר שהוא רק קצת עקום כבר אינו ישר. ודבר שרק מתקרב אל האמת אינה אמת. כמו כן חסד שלא נעשה באהבה אינו חסד, ושלום קר אינו שלום. ודאי אין רצון ה' שנעשה חסד חצי אפוי ובינוניות. וכן אין זה רצון ה' שנעשה משפט שהוא בערך משפט צדק.

חז"ל אומרים שלא נברא העולם אלא בשביל אחאב בן עמרי ור' חנינא בן דוסא¹⁰. כלומר, העולם לא נברא לאנשים פשרניים ובינוניים אלא לאנשים שמנסים לעשות דברים עד הסוף, כלומר במצויינות. הרבי מקוצק אמר שרק הבהמות הולכים באמצע הרחוב, האנשים הולכים בקצוות.

אבל מה עם האיזון? איזון רצוי לא נוצר על ידי התנהגות בינונית. האיזון ייווצר כשעושים גם את החסד וגם את המשפט במצויינות. הכהנים צריכים ללמד אותנו לנסות לעשות את הכל בצורה מושלמת. וזה האיזון הרצוי. אמת שאין כולו אמת, אינו אמת. וכן שלום שאינו מושלם, אינו שלום. איזון כן, בינוניות פרווה לא. והאמת והשלום אהבו.

ברית כהונת עולם שניתנה לפנחס לא היה פרס על מעשיו, אלא אתגר ותפקיד חדש. פנחס! הראית שיש לך את הקנאה והלהט של הכהנים, עכשיו תיישם את זה בכל מערכות החיים שלך. מנהיג כבר לא תהיה אבל לך תלמד את עם ישראל מה זו מצויינות ואיך מגיעים לאיזון בעבודת ה'.

⁸ מלאכי ב, ו

⁹ וזו אף דרך ה' ואנו אמורים להידמות אל ה' וללכת לפי מידותיו. שתי המידות מופיעות ביחד בעשרת הדיברות: כי אגכי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא, פֶּקֶד עֹן אֵבֶת עַל בְּנִים עַל שְׁלִשִׁים וְעַל רְבָעִים לְשָׁנָי, וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֱלֵפִים לְאֶהֱבִי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי (שמות כ, ג).

¹⁰ ברכות סא, ב